

δ λόγος. καὶ ταύτης μὲν τὴν φύσιν στερεῖσθαι καὶ κατ' ἀμφω τῷ φιλοσόφῳ,
ἢ προείρηται. τῇ γε μὴν πρώτῃ ίθύνεσθαι τε ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω νοῦ καὶ πρὸς
V 306 τὸ τέλος ἀγομένην ποιεῖν δὲ ποιεῖ. οὐκ ἀν γάρ αὐτὴν καθ' αὐτὴν ποιεῖν δύνα-
σθαι μὴ ποιητικήν, ἀλλὰ παθητικήν οὖσαν ἀρχὴν Ἀριστοτέλει μάρτυρι, εἰ
μὴ ἔξωθεν ὁ νοῦς αὐτῇ ἐφιστάμενος ἄγοι τε καὶ ίθύνοι αὐτὴν οἶόν τι δργανον 5
πρὸς τὸ ὑφ' αὐτοῦ προειλημμένον τέλος καὶ ἐνεκά του ποιοῦσαν τὰ ποιού-
μενα ἐνδιδοίη.

7 Διὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἔφαμεν ἐν τῷ πρώτῳ συγγράμματι ὡς Πλάτωνος
δόξαν τὴν φύσιν, εἰ καὶ μὴ ίδιᾳ ἔαυτῇ τῇ βουλῇ ἢ λόγῳ, ἀλλὰ τῷ γε τοῦ διὰ
πάντων διήκοντος νοῦ καὶ πᾶσιν ἐφεστῶτος τοῖς κατὰ φύσιν γινομένοις ποι- 10
εῖν δὲ ποιεῖ. τούτῳ γάρ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ τῆς βουλῆς σημανομένῳ καὶ τοὺς
ἱεροὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς εὔσεβείας ἡμῖν καθηγητὰς ἐπὶ
θεοῦ χρωμένους οἴδαμεν τῷ ὄνδρατι τῆς βουλῆς, τῆς ἡμῶν παραγωγῆς θείαν
βουλὴν φάσκοντας προηγήσασθαι, εἰς τοῦτο τε φέρειν τὸ »ποιήσωμεν ἀνθρω-
πογ κατ' εἰκόνα καὶ ὅμοιωσιν ἡμετέραν«, ὡς διὰ τὸ ἡμῶν δηλαδὴ παρὰ τὰ 15
ἀλλὰ κτίσματα ὑπερέχον καὶ διαφέρον, καὶ βουλῆς προηγησαμένους. οἵς
Γεώργιος ἐγκαλῶν πάντως, ὡς δὴ αὐτὸς ἐκείνων σοφώτερος — τίσι γάρ
ἄλλοις, ἡμῶν γε τούτου μηδὲ μνησθέντων δλως; — ἀσεβείας καὶ ἀμαθίας αὐ-
τοὺς γραφόμενος οὐκ αἰσχύνεται, μηδὲν ἀλλο τῇ λοιδορεῖσθαι εἰδὼς καὶ τῷ
τῆς ἀσεβείας ὄνδρατι τοὺς ἀκούοντας ἐκφοβῶν. 20

M 189⁸ 8 Καίτοι οὐχ ὡς ἀγνοοῦντά γε, ὡς ἀνθρωπε, τὸν δημιουργὸν τῇ περὶ τὸ ποιητέον
διστάζοντά τε καὶ ἀμφιβάλλοντα οὔτε τῇ θείᾳ γραφῇ, τῇς αὐτὸς εὔθυνος εἰναι
βούλει, βουλευόμενον εἰσάγει πρὸ τῆς ἀνθρωπίνου παραγωγῆς, οὔτε οἱ διδάσκα-
λοι τῆς σῆς εἰσι δόξης, ἀλλ' ὡς μάλιστά τε εἰδότα πάντα καὶ πρὸ τῆς αὐτῶν
γενέσεως, πάντα τε μιᾶς καὶ ἀπλῆ νοήσει περιέχοντα ἐν τῇ ἔαυτοῦ ἀπειρίᾳ, 25
καὶ τὰ τε τέλη τῶν πραγμάτων, τὰ τε πρὸς τὸ τέλος φέροντα ἐξ αἰῶνος προ-
ωρισάμενόν τε καὶ προδιανοησάμενον, παραγαγόντα τε ἐν ἀκαρεῖ τοῦ δόξαν-
τος αὐτῷ καιροῦ ἐπιστάντος. τὸ γάρ ἐννόημα, φησί τις, τῶν σοφῶν ἔργον τῇ.

V 306⁹ 9 "Ωσπερ οὖν ἀγχίουν φαμὲν ἀνθρωπον καὶ βουλευτὴν ἄριστον τὸν ἀνευ
μακρᾶς τε καὶ μεταβατικῆς συζητήσεως εὔστόχως τοῦ τέλους ἐπιτυγχάνοντα, 30
οὕτω καὶ τὸν θεόν, εἰ οὕτω χρὴ λέγειν τῇ τοῦ ἀπείρου πρὸς τὰ πεπερασμένα
συγκρίσει λόγου χάριν καταχρωμένους, μηδενὶ δλως συζητητικῇ θεωρίᾳ, μη-
δεμιᾷ μεταβατικῇ γνώσει, ἀλλ' εὔστοχωτάτῃ πρωτίστῃ τε καὶ ἀπλουστάτῃ
ἐπιβολῇ νοεῖν τε πάντα καὶ παράγειν τὰ δυνάμει ἀπείρῳ, αἰωνίᾳ προ-
νοίᾳ, ἀρίστῃ τε καὶ τελεωτάτῃ βουλῇ. τῇ καὶ Πλάτων ἐν Ἐπινομίδι. »τὸ δὲ 35
ἀμετάστροφον, φησίν, δταν ψυχὴ τὸ ἄριστον κατὰ τὸν ἄριστον βουλεύσηται
νοῦν, τέλεον ἐκβαίνει τῷ δντι κατὰ νοῦν, καὶ οὐδὲ ἀδάμας ἀν αὐτοῦ κρείττον
οὐδὲ ἀμεταστροφώτερον ἀν ποτε γένοιτο, ἀλλ' δντως τρεῖς Μοῖραι κατέχου-
σαι φυλάττουσι τέλεον εἰναι τὸ βελτίστη βουλῇ βεβουλευμένον ἐκάστοις
θεῶν.« 40

10 Γεώργιος μέντοι διαιρεῖν τε καὶ διορίζεσθαι μήτε εἰδὼς μήτε δυνάμενος
εἰς τοῦτο πλάνης ἐκπίπτει, ὡς ἀσεβείας ἀλλούς γραφόμενος ἔαυτὸν τοῦτο
M 190 νοσοῦντα δεικνύαι. οὐ γάρ Πλάτωνι μόνον, ὃ ἐν θεῷ τοιαύτῃ βουλῇ μή-

mentionem feci, aperte declarat. Aristoteles etiam fortunam et casum inter causas efficiētes connumerans: »Aut rerum naturalium, inquit, aut ab intellectu proficiscentium aliquid semper causa est«, ut rei naturali rem ab intellectu proficiscentem plane opponere videatur, cum 5 eius quoque sententia natura nec animadvertiscat nec cogitet. Consilium itaque partim cogitandi rationem significare, partim inquisitionem rerum, de qua in libro de moribus agitur, satis iam declaratum est. Sed meminisse illud oportet, quod supra dictum est, naturam ea cogitandi intelligendique ratione tum Aristotelis tum expositoris eius 10 Alexandri sententia carere, quae intima est. Nam exteriore illa, cuius actionem, dum natura explicat, cogitare a Platonicis dicitur, ne ipsi quidem tollunt, quando alter naturam agere dicit, alter sua intima ratione nihil a natura agi confitetur, ut dictum iam superius fuit. Quid enim natura agere possit, quae teste Aristotele non activum, sed 15 passivum principium est, nisi extrinsecus adsit, quod intelligendi obtinens facultatem agat dirigens alteram hanc naturam quasi instrumentum ad finem et alicuius causa quaeque efficiat?

His de causis nos superiori nostro opusculo pro opinione Platonis 7 diximus naturam consilio agere, etsi non suo, tamen universae mentis, (^{-gr. 5,} 20 quae per omnia transeat omnibusque insistat naturae operibus et ex officio gerat. Sic nos religionis nostrae sanctissimos viros, qui et ipsi consilium deo tribuunt, recte pieque sentire existimamus, quamquam Georgius e contrario impios putat, qui in deo esse consilium arbitrantur. Non enim imperitiam rerum significat consilium dei, sed summum 25 finis complexum plenissimamque notitiam. Et quemadmodum valere ingenio hominem dicimus, qui sine longa indagatione rerum exitum assequi potest, sic deum, qui nulla omnino indagatione utitur, ineffabili ingenio, miro consilio, inaudita voluntate excellere opinamur. »Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram.« Nonne doctores nostri sanctissimi viri hunc locum exponentes consilium divinum aiunt creationem hominis praecessisse? At Georgius impios, indoctos, inscios vocat, qui divinum dicunt esse consilium. Plato etiam eadem qua doctores nostri sententia fretus in Epinomide ita inquit: »Stabile, firmumque, cum anima rem optimam mente optima deliberarit, perfecite atque absolute provenit. Qua re ne adamas quidem firmior est, nec ulla res potest esse stabilior. Enimvero tres illae parcae eam rem continent servantque integerrimam, quae optimo consilio deo cuique deliberata est.«

Atqui Georgius distinguendi determinandique ignorantia in eum 8 dilabitur errorem, ut dum aliquos impietatis damnat, se ipsum imp̄issimum (^{-gr. 5, 10}

5 ὁ νοῦς αὐτῇ Μ] V trp. αὐτῇ ὁ νοῦς | 24 μάλιστά τε Μ] V om. τε

14 Gen. 1, 26. | 35 Plat. Epin. 982 b. c.

τιθέμενος, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἱεροῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸ αὐτῶν τῇ θείᾳ γραφῇ μάχεται. φαίνεται τοίνυν τούτοις τοῖς λόγοις τὸ τεῖσιῦτον βουλεύεσθαι μηδέν τι ἥττον τοῦ οὗ ἔνεκα σημαίνειν, μηδὲ ἐπὶ πλέον θάτερον εἶναι θατέρου, ἀλλὰ σαφῶς ἀντιστρέφειν. τόν τε γάρ βουλευόμενον ἔνεκά του ποιεῖν ἀνάγκη, καὶ τὸν ἔνεκά του ποιοῦντα οὕτω γοῦν βουλεύεσθαι δεῖ. εἰ 5 τοίνυν ἔνεκά του ἡ φύσις ποιεῖ, καὶ βουλεύεται, εἰ καὶ μὴ ἴδια, τῇ γε μὴν τοῦ ἐφεστῶτος αὐτῇ νοῦ δυνάμει. οὕτω γάρ καὶ ἡ τέχνη ποιεῖ, οὐχ ἡ ἐν τῷ τεχνητῷ, ἀλλ' ἡ γε ἐν τῷ τεχνίτῃ, κατὰ Πλάτωνά γε εἰπεῖν.

Κεφ. 5' "Οτι ἀμαθῶς ὁ ἔναντιος διμολογεῖ τιθέμενον τὸν Ἀριστοτέλην τὴν τέχνην βουλεύεσθαι. τούναντίον μὲν γάρ Ἀριστοτέλης ἐκ τοῦ τὴν τέχνην 10 μὴ βουλεύεσθαι συνάγει καὶ τὴν φύσιν μὴ βουλεύεσθαι.

6, 1 Γεώργιος δὲ οὕτως οἴδεν Ἀριστοτέλει συνηγορεῖν καὶ οὕτως αὐτῷ συνάδει, ώστ' ἔκεινου λέγοντος τὴν τέχνην μὴ βουλεύεσθαι — οὕτω γάρ ἂν αὐτῷ καὶ τὸ τὴν φύσιν μὴ βουλεύεσθαι δεικνύοιτο παραδείγματι τῷ τῆς τέχνης τῆς μιμουμένης τὴν φύσιν — οὕτος αὐτῷ συνηγορῶν καὶ Περιπατητικῶν ἐν 15 V 307 τοῖς μάλιστα συναριθμεῖσθαι βουλόμενος βουλεύεσθαι τὴν τέχνην διῆσχυρίζεται, Ἀριστοτέλη τε μηδὲ δλῶς τοῦτο ἀργεῖσθαι. εἶναι γάρ δή φησι καὶ τυφλῶς δῆλον τὴν τέχνην βουλεύεσθαι. λέγεσθαι μέντοι μὴ βουλεύεσθαι οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως, δηλονότι ὑποτεθεῖσαν εἶναι ἐν τῷ ξύλῳ. οὕτω γάρ οὐ βουλεύεται. τούτῳ τε τῷ λόγῳ κατ' Ἀριστοτέλην, ως οἴεται, δείκνυσι 20 τὴν τέχνην βουλεύεσθαι. »εἰ ἦν, φησίν, ἐν τῷ ξύλῳ, οὐκ ἀν ἐβουλεύετο. οὐκ οὖσα τοίνυν ἐν τῷ ξύλῳ βουλεύεται.« οὐδὲ συνίησιν, ως κατὰ ταύτην αὐτοῦ M 190^ν τὴν σφόδρα περινενοημένην ἐξήγησιν ἐποιεῖ ἀν τὸν Ἀριστοτέλη διὰ τοῦτο τὴν φύσιν νομίζειν μὴ βουλεύεσθαι, διότι οὐ βουλεύεται. εἰ γάρ διὰ τοῦτο μόνον τὴν τέχνην ἔκεινος οἴοιτο μὴ βουλεύεσθαι, διότι εἰ ἦν ἐν τῷ ξύλῳ, 25 οὐκ ἀν ἐβουλεύετο, οὐδεμίαν ἀν ποιοῖτο διαφορὰν τέχνης ἡ φύσεως ἐνούσης τῷ ξύλῳ. τὴν γάρ φύσιν ἐνεῖναι τῷ φυσικῷ Ἀριστοτέλους τε καὶ πάντων ἀπλῶς ἔστι κοινὴ δόξα. οὐδεμία οὖν ἀν εἴη αὐτοῖν διαφορά, ἀμφοῖν ἐνεῖναι τῷ φυσικῷ τιθεμένων. ταύτῳ δὲ εἶναι φύσιν εἰπεῖν ἡ τέχνην τοιαύτην, δηλαδὴ τῷ ξύλῳ ἐνούσαν. ὡσθ' ὅπερ ἔφημεν, εἰ ἡ τέχνη βουλεύεται ἐνούσα τῷ ξύλῳ, 30 ἔστι δ' ἡ τοιαύτη τέχνη τῇ φύσει ταύτην, ἀεὶ γε τῷ φυσικῷ ἐνούση. διότι δ' ἔκεινη οὐ βουλεύεται, διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτῇ ἡ φύσις βουλεύεται. ἡ δρα φύσις διὰ τοῦτο οὐ βουλεύεται, διότι οὐ βουλεύεται. εῦ γε τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀφύκτου τῶν λόγων ἀνάγκης.

2 Εἰ οὖν καὶ τυφλῶς δῆλον, ως φησι Γεώργιος, τὴν τέχνην βουλεύεσθαι, 35 τεχνικώτατα τὸν Ἀριστοτέλην εἰσάγει μὴ βουλεύεσθαι τὴν φύσιν δεικνύντα ἐκ τοῦ μηδὲ τὴν τέχνην βουλεύεσθαι. Πλάτων μὲν γάρ καὶ φύσιν καὶ τέχνην βουλεύεσθαι λέγων ἐαυτῷ ἀκόλουθα φάσκει. Ἀριστοτέλη δ' αὐτὸς Ἰσχυριζόμενος τὴν τέχνην μίμημα φύσεως οὖσαν βουλεύεσθαι θέλειν, πῶς οὐκ ἀδιανοησίαν ἐαυτῷ ἐγκαλεῖ μάτην τῷ τῆς τέχνης παραδείγματι μὴ βουλεύεσθαι 40

esse demonstret. Neque enim Platoni tantum detrahit, qui deo adimit consilium, sed etiam doctrinae religionis nostrae et litteris sacris. Ita fit, ut consiliī ratio nihil minusque ratio finis contineat, et haec quasi reciproca sint, ut qui consultat, alicuius causa agat, et qui alicuius causa agit, consultet. Quodsi natura alicuius causa agit, consultet etiam necesse est sive cogitandi intelligendive ratione, sive celeri finis comprehensione, quamquam non sua facultate, sed societate mentis principis atque rectricis. Ars etiam ita agit, verum non ea, quae in re artificiosa posita est, sed quae in artifice continetur.

10

Caput VI.

Georgii autem quantum sit ingenium quantaque doctrina, vel ex 6,¹ hoc intelligi maxime potest, quod cum Aristoteles naturam dicat non consultando opus suum efficere idque exemplo artis confirmet, hic qui se Aristotelicum facit, consultare artem opinatur nec Aristotelem negare ait artem consultare, cum id etiam caeco manifestum esse arbitretur, artem scilicet consilio ac deliberatione uti. Verum accipi hoc non simpliciter dicit, sed per suppositionem, ad hunc videlicet modum, si in ligno esset, non consultaret. Qua ratione etiam demonstrat artem sententia Aristotelis consultare. »Si in ligno esset, inquit, 20 non consultaret. Ergo, cum extra sit, consultat.« Secundum hanc igitur Georgii expositionem propterea Aristoteles naturam consultare non putat, quia non consultat. Nam si propterea dumtaxat non consultare artem arbitraretur, quia si in ligno esset, non consultaret, nihil diversum a natura id caperet, quandoquidem natura perinde atque 25 ars in ligno clauderetur. Tollitur enim hoc modo differentia, ut ars principium sit extrinsecus, natura intrinsecus, si tam ars quam natura in ligno comprehenditur. Quid vero Aristoteles non consultare naturam artis exemplo contendit, si iudicio Georgii consultare naturam luce clarius est? Nam Plato tam artem quam naturam consilio uti affirmat. 30 Quo fit, ut si ars consultat, quae naturam imitatur et sequitur, frustra Aristoteles naturam non consultare argumento artis ostendat.

Quid praeterea eorum sententiam Georgius improbat, qui consultare artem affirmant? Platonorum quippe, quibus repugnare ipse nititur, haec opinio est, ut et artis consilium sit et naturae. In hunc 35 modum homo iste argumentatur et iudicat, qui se expositorem ac defensorem Aristotelis facit. »Novit, inquit, Aristoteles artem consultare. Hoc enim vel caeco, ut aiunt, patet. Sed si in ligno esset, non consultaret.« Sic Georgius inquit.

5 δεῖ scripsi δεῖν Μ V | 14 δεικνύοντο Β δεικνυτο Μ | 29 ταῦτα Μ ταῦταν Β

17 cf. Arist. Phys. β 8. 199 b, 26 sqq. | 21 Georg. Trapez.

V 307^v τὴν φύσιν πειρωμένῳ δεικνύναι; διὰ τί δὲ καὶ μάχεται τοῖς λέγουσι τὴν τέχνην βουλεύεσθαι; τῶν Πλατωνικῶν γάρ, οἵς ἀντιλέγειν ἐπιθυμεῖ, γνώμη αὗτη ἔστι, καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν τέχνην βουλεύεσθαι τιθεμένων. διὰ τί ἀντιλέγειν
M 191 ἔαυτῷ ἄλλα λέγων ἀντ' ἄλλων; τοιοῦτός ἐστιν οὗτος λόγων κριτής καὶ τοιούτοις ἐπιχειρήμασι χρῆται Ἀριστοτέλει βουλόμενος συνηγορεῖν. »οἶδε, 5 φησίν, Ἀριστοτέλης, ως ἡ τέχνη βουλεύεται. τοῦτο γάρ καὶ τυφλῷ δῆλον. ἀλλ' εἰ ἦν ἐν τῷ ξύλῳ, οὐκ ἂν ἐβουλεύετο.«

3 'Αλλ' ἀκουέτω Θεμιστίου, ἀνδρὸς σοφωτάτου καὶ Ἀριστοτέλη πνέοντος· «οὐδὲ γάρ ὁ τέκτων βουλεύεται, πότερον δεῖ πρίειν πρότερον ἢ ἀποξέειν, οὐδὲ ὁ γραμματικός, πῶς αὐτὸν δεῖ γράψειν α, β. οὐδὲ ὅταν γράφῃ Κλέωνα, ἐπισκο- 10 πεῖται, τί πρῶτον ἢ δεύτερον τῶν στοιχείων αὐτῷ γραπτέον. ὁ οἰκοδόμος ὡσαύτως οὐ βουλεύεται, πότερον τοὺς θεμελίους πρώτους ἢ τοὺς τοίχους ἢ τὴν δροφὴν ἐξεργαστέον, ὁ ὑφάντης, ὁ λαοξόος· ἀλλ' ὥρισται καὶ τῶν ἔργων ἔκαστον, καὶ ἡ τάξις ἢ φέρουσα ἐπὶ τὸ προκείμενον τέλος.« τὰ αὐτὰ Ἀλέξανδρος, τὰ αὐτὰ Σιμπλίκιος ἐπὶ λέξεως φάσκουσι τὸν τόπον Ἀριστοτέλους 15 ἐκεῖνον ἐξηγούμενοτ, οὐ τὴν ἐν τῷ ξύλῳ τέχνην νοοῦντες, οὐδὲ ταύτη τὴν φύσιν ἀφομοιοῦντες, ως Γεώργιος οἰεται, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ τεχνίτῃ ἀπλῶς, ἢν αὐτοῦ βουλεύεσθαι φάσκοντος, ως δὴ πλέον ἐκείνων εἰδότος ἢ καὶ ως ὁρῶντος ὀξύτερον. ἐκεῖνοι μὴ βουλεύεσθαι φάσκουσι, τυφλοὶ κατ' αὐτὸν δντες οἱ σοφώτατοι ἀνδρες ἐκεῖνοι. ἀλλὰ μήποτε αὐτὸς εἰς εἴη λημῶν κολοκύν- 20 ταῖς καὶ τοὺς διφθαλμούς δντας ἐκκεκομμένος, ὁξὺ βλεπόντων ἐκείνων, διεῖδεν μὴ δυνάμενος, δὲ πάντες ὁρῶσι σαφῶς. ὁ γάρ νοῦς Ἀριστοτέλει τῶν ῥημάτων ἐκείνων καὶ παισὶν εἴη γνώριμος. δυοῖν γάρ δντοιν δμοίοιν ἀλλήλοις τὸ
V 308 ἀληθεύον ἐπὶ θατέρου καὶ θατέρῳ συμβαίνειν εἰκός. δμοία δὲ ἡ τέχνη τῇ φύσει. καὶ γάρ μιμεῖται τὴν φύσιν.

25

M 191^v ⁴ Εἰ οὖν ἡ τέχνη, φησί, μὴ βουλεύεται καίτοι ἔνεκά του πάντα ποιοῦσα, οὐδὲ ἡ φύσις βουλεύεται, καὶν ἔνεκά του ποιῆι. ἐπεὶ δὲ τὸ ἡγούμενον ἀληθές, καὶ τὸ ἐπόμενον δμοίως ἐστὶν ἀληθές. καὶ οὕτω μὲν ἐκ τῆς τέχνης Ἀριστοτέλης δείκνυσι τὸ προκείμενον. ἵνα δὲ μήτις εἴπῃ οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ ἡ τέχνη μὴ βουλεύοιτο οὐκ ἐν τῷ τεχνητῷ, ἀλλ' ἔξω αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ τεχνίτῃ οὔσα, 30 οὐδὲ διὰ τοῦτο ἐπεσθαι μηδὲ τὴν φύσιν βουλεύεσθαι ἐν τῷ φυσικῷ ἐνυπάρχουσαν ἀεὶ καὶ οὐκ ἔξω αὐτοῦ ως ἡ τέχνη ἔξω τοῦ τεχνητοῦ, οἰκειότερον τῇ φύσει ποιῶν τὸ προειρημένον παράδειγμα ως ἔξι ὑποθέσεως τοῖς τεχνητοῖς ἀν ἐνυπάρχον, ως καὶ ἡ φύσις ἐνυπάρχει τοῖς φυσικοῖς, ἐπάγει ως εἰ καὶ ἐν τῷ ξύλῳ ἡ τέχνη, οἷον ἡ ναυπηγικὴ λόγου χάριν, δμοίως ἀν ἐποίει τὴν ναῦν 35 ἀνευ βουλῆς ως καὶ ἡ φύσις τὸ ξύλον, ως κατ' οὐδὲν ἀλλο δηλονότι διαφέρειν τὰ κατὰ φύσιν τῶν κατὰ τέχνην ἢ τῷ κεῖνα μὲν ἐνδοθεν, τὰ δὲ τέχνη ἔξωθεν τὴν αἰτίαν ἔχειν. διὸ καὶ ἐπ' ἀλλο παράδειγμα δμοιότερον μεταβάς τὸν ἔαυτὸν θεραπεύοντα ιατρὸν παραλαμβάνει καὶ τούτῳ τὴν φύσιν δμοιοῖ, ἐνδοθεν καὶ αὐτῷ τὸ αἴτιον ἔχοντι. πλὴν παρ' δσον καὶ τούτου διαφέρει τῷ τὸν μὲν κατὰ συμβεβηκός 40 ἔαυτὸν θεραπεύειν — οὐ γάρ ἡ ιατρός, ἀλλ' ἡ νοσῶν ὑφ' ἔαυτοῦ ιατρεύεται: — τὴν δὲ φύσιν καθ' αὐτὸ ἐν ἔαυτῇ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἔχουσαν. ἐν γάρ δὴ τοῖς τοιούτοις μάλιστά ἐστιν ἡ τῶν τεχνῶν πρὸς τὴν φύσιν δμοιότης, ἐν

Nunc Themistium, si placet, audiamus, virum doctum et disciplinae Aristotelicae familiarissimum. Is hunc locum exponens ita inquit: »Neque enim faber lignarius consultat, utrum prius secundum sit aut dolandum, nec grammaticus, quemadmodum litterarum eleminta scribenda sint, hoc est a aut b. Nec vero cum Cleonem scribit, cogitat, quam primam, quam secundam litteram collocet. Aedificator etiam non consultat, utrum iacienda primo fundamenta sint, an parietes construendi, an tectum apponendum. Eodem modo textor, lapicida reliquique artifices suo officio funguntur. Nullus consultat, sed habet sibi suum quisque certum finitumque opus, nec ordinem ad finem propositum pertinentem ignorat.« Haec eadem ab Alexandro, Simplicio, Averroe, Alberto, Thoma reliquisque Aristotelis expositoribus hoc loco scribuntur. Solus Georgius caeco quoque perspicuum esse dicit artem consultare, nec videt iudicio suo doctissimos illos viros, qui locum hunc ita exponunt, caecos fieri. Atqui ipse potius caecus est, qui quod ceteri omnes videre potuerunt, solus ipse non videt. Iam Aristoteles aperte non consultare artem eo loco profitetur, cuius rei argumentum affert, quodsi ars in ligno esset, nihilominus officio suo fungeretur, quam cum in artifice est. Ex quo concludit naturam, quae in ligno et reliquis huiusmodi est, alicuius causa agere, tametsi nullo consilio agat. Apte igitur et convenienter exemplum ab arte petitur, quoniam ars naturae similis est eamque imitatur.

Sed ne quis artem idcirco existimaret consulere, quia extrinsecus est, naturam vero minime, quia intrinsecus, ideo subiunxit artem, ne in ligno quidem si esset, posse aliter facere. Quamobrem exemplum rursus magis propinquum ex medico petiit se ipsum curante. Siquidem agendi principium in eo intus est, quamquam per accidens. Non enim quatenus medicus est, sed quatenus aeger a se ipso curatur. At novus hic Peripateticus cognitum habuisse Aristotelem dicit artem consultare. Sed qua dialecticae peritia ad propositum Aristotelis referat, quae animadvertisse.

»Ars, inquit, consultat quidem. Sed si in ligno esset, non consultaret. Ergo ne natura quidem consultat, quae in ligno est.« En, quam idoneis mediis probat, quod quaeritur, qui nos ignorare dialecticam scribit. Ignoramus profecto dialecticam talem, qualem ipse scit, absitque ut talem aliquando sciamus. Sed enim Georgius non modo concordiam inter Platonem et Aristotelem, ubi dissidere inter se videntur, prae sua inscītia cogitare non potest, verum etiam cum temere

10 γραμματικός M V | γραμματιστής ed. Schenkl | 11 πρῶτον M V | πρότερον ed. Schenkl

5 Georg. Trapez. | 9 Themist. In Physic. β 8. ed. Schenkl 63, 1—7. | 20 cf. Aristoph. Nubes 327. | 26 cf. Arist. Phys. β 8. 199a, 17—21. 199b, 28—33. | 38 cf. Arist. Phys. β 1. 192 b, 25 sqq.

οῖς ἔνδοθεν ὅπωσοῦν ἡ κίνησις εἶναι δοκεῖ. οὗτος Ἀριστοτέλει τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ὁ νοῦς. οὗτως αὐτὸν οἱ ἔξηγηται πάντες ἔξῆς ἔξηγοῦνται. οὗτος

M 192 δ' οὐχ οἴδ' οῖς τις παρακούσμασιν ἀσύστατα ἔσυτῷ καὶ ἀσύμφωνα λέγει,
V 308^v βούλεσθαι λέγων τὸν Ἀριστοτέλη τὴν φύσιν βουλεύεσθαι. οἴᾳ δὲ καὶ ἀποδεῖξει,
οἵαις προτάσεσιν ὁ νέος οὗτος διαλεκτικὸς τοῦτο συνάγει, ἀκούσατε.

5

5 »Ἡ τέχνη βουλεύεται μέν. εἰ δ' ἦν ἐν τῷ ξύλῳ, οὐκ ἀν ἐβουλεύετο. οὔδε
ἡ φύσις ἄρα ἐν τῷ ξύλῳ οὖσα βουλεύεται.^v οὗτως ἡμῖν τοὺς οὐλογιστικοὺς
τρόπους ὁ ἀρτιγενῆς οὗτος Περιπατητικὸς παραδίδωσι καὶ ἀληθῶς φησιν
ἡμᾶς τὴν διαλεκτικὴν ἀγνοεῖν. τὴν γὰρ τοιαύτην αὐτοῦ διαλεκτικὴν καὶ ἡμεῖς
ἀγνοεῖν ὅμολογοῦμεν μηδὲ γνοίημέν ποτε. ἀλλὰ Γεώργιος μὲν οὐ μόνον ἐν 10
οῖς Ἀριστοτέλει συνιστάμενος Πλάτωνι ἐγκαλεῖ, τὸν μὲν χεῖρον, ἐκεῖνον δὲ
βέλτιον λέγειν ἴσχυριζόμενος, οὐδὲν δτι μὴ γέλωτος ἀξιον λέγει, ἀλλ' οὐδ'
ὅπως ἀν τις τῷ φιλοσόφῳ δοκοῦντε λέγειν ἀπάδοντα δεῖξειν ἀλλήλοιν συνφδὰ
καὶ δμόφωνα λέγοντε, οὕτ' ἐπὶ νοῦν ἔθετό ποτε, οὔτε βουλόμενος ἀν ἐδυνήθη.
ἡμεῖς δὲ τὴν ἀληθῆ ἑκατέρου συνηγορίαν καὶ ὡς οὐκ ἐναντία φασὶν ἀλλήλοιν, 15
οὐδὲ πάνυ τοι ποικίλην οὔσαν ἐνταῦθα ἐκθήσομεν.

6 'Αριστοτέλης μὲν γὰρ φυσικῶς περὶ τῶν γε φυσικῶν διαλαμβάνων καὶ
ταῖς φυσικαῖς ἀρχαῖς ταῖς προσεχέσιν ἀρκεσθεὶς καὶ μηδέν τι τῆς ἀνωτέρω
καὶ χωριστῆς αἰτίας ἀπτόμενος — οὐδὲ γὰρ εἴωθε μιγνύναι τὰς ἐπιστήμας
ἀλλήλαις — εῦ γέ φησι τὴν φύσιν αὐτὴν μὴ βουλεύεσθαι. οὐδὲ γὰρ δὴ λογίζεται 20
ἢ καὶ βουλεύεται ἡ γε ἀμεσος αὕτη καὶ προσεχής. τὸν γὰρ φυσικὸν μέχρι
τοσούτου τὸ φυσικὸν εἶδος ἐπισκέπτεσθαι δέον, ὥστε μὴ χωρίζειν αὐτὸ τῆς
ὕλης, 'Αριστοτέλους εἰσὶ δήματα. καὶ αὖ· »διτταὶ αἱ ἀρχαὶ αἱ κινοῦσαι φυσι-
κῶς, ὃν ἡ ἑτέρα οὐ φυσική· οὐ γὰρ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν ἔσυτῇ. τοιοῦτον
δ' ἔστιν εἰ τι κινεῖ μὴ κινούμενον, ὥσπερ τὸ τε παντελῶς ἀκίνητον καὶ τὸ 25
πάντων πρῶτον καὶ τὸ τί ἔστι καὶ ἡ μορφή.« καὶ πάλιν· »ἄνθρωπος ἄνθρω-
πον γεννᾷ. καὶ ὅλως ὅσα κινούμενα κινεῖται. ὅσα δὲ μή, οὐκέτι φυσικοῦ.«
καὶ ἐν ἑτέροις· εἰ δέ τι χωριστὸν εἶδος κατ' οὔσιαν ἔστι, καὶ »ὅπως ἔχει
πρὸς τὰ φύσει, καὶ τί ἔστι, τῆς πρώτης ἔργον φιλοσοφίας διορίσαι.« καὶ
Θεμίστιος δέ· »εἰ δέ τι ἀκίνητον δὲν ἀρχὴ κινήσεως γίνεται, φησίν, οὐκέτι 30
φυσικὸς ἀν, ἀλλ' ὁ πρῶτος φιλόσοφος διορίσειν.«

7 V 309 'Αριστοτέλης μὲν οὖν διὰ ταῦτα περὶ τῶν φυσικῶν φυσικῶς μόνον διαλαμ-
βάνων καὶ τῆς χωριστῆς αἰτίας οὐδέν τι προσαπτάμενος ἀληθεύει τὴν φύσιν
μὴ βουλευομένην μηδὲ λογιζομένην τιθέμενος. Πλάτων δὲ ὁ μέγας εἰδὼς τὰς
ἀτελεστέρας τῶν ἐπιστημῶν προσδεῖσθαι τῶν τελειοτέρων πρὸς τελείωσιν — 35
ώς γὰρ γεωμετρία οὕποτ' ἀν τελέα γένοιτο ἀνευ ἀριθμητικῆς, (οὐ γὰρ ἀν περὶ
συμμέτρων τε καὶ ἀσυμμέτρων τι εἰδοίη μεγεθῶν ὁ ἀριθμητικὴ ἐν γεωμετρίᾳ μὴ
προσχρησάμενος) οὗτως οὐδὲ ἀν φυσικὴ ἡ ἡθικὴ ἀνευ θεολογίας, εἰ γε οὐκ
ἀνευ τῆς ἀπὸ τοῦ θείου αἰτίας τὰ φυσικά, ἀλλὰ καὶ χυριωτάτη αὐτῶν αὕτη
αἰτία, εἰκότως ἐφ' ὅσον φυσικῆς ἀπτεται, οὐκ ἀνευ θεολογίας αὐτῆς ἀπτεται — 40
οὗτως οἰόμενος αὐτός τε ἔχειν καὶ τοῖς ἀλλοις παραδοῦναι δύνασθαι ἴκανην
ἐπιστήμην τῶν δηνῶν, ἀν ἐκ τῆς χυριωτάτης αἰτίας τὴν περὶ αὐτῶν γνῶσιν
μετέη, (ἢ γὰρ χυριωτάτη ἐπιστήμη, ὃν ἔστιν αἰτία, ἡ ἀπὸ τῶν αἰτίων ἔστιν)

audet vel defendere Aristotelem vel Platoni eum praeferre, ita id pueriliter facit, ut risum apud omnes captet, quando se iudicem earum rerum auctoremque constituit, quas prorsus ignorat. A me vero tantum abest, ut in defendendo Platone doctrinam damnare Aristotelis 5 velim, ut potius convenire semper inter sese duos philosophos, quantum in me est, coner ostendere.

Quae res quomodo a me agatur, obsecro, parumper attendite.⁶ Aristoteles cum de rebus naturalibus ageret, principiis naturae intimis contentus noluit superiorem separatamque causam attingere, quae ad 10 primum philosophum pertinet, ne disciplinarum praexcepta praeter morem suum misceret atque confunderet. Itaque recte naturam tradidit sine consilio agere. Neque enim ei naturae cogitandi vis inest, quae immediata est ac proxima rebus. Physicum quippe eatenus naturalem formam considerare debere ipse Aristoteles auctor est, quatenus a 15 natura non separetur. Idem etiam: »Duplex, inquit, est principium, quod naturaliter movet. Alterum non naturale est, quippe quod in se motus principium non continet, quale est, si quid movet, cum ipsum non moveatur, ut quod omnino immobile primumque omnium est et quiditas ac forma.« Ad haec: »Homo hominem generat, et omnino, quae 20 movent, cum ipsa moveantur. Quae autem non ita movent, minime ad physicum pertinent.« Item: »Si qua forma separata per essentiam sit, et quemadmodum se respectu naturalium rerum habeat et quid sit, definire primae philosophiae officium est.« Themistius etiam: »Si quid immobile, inquit, principium motus est, id definire non physici, 25 sed primi philosophi officium est.«

Aristoteles igitur his rationibus res physicas physice tractans et causam separatam nequaquam attingens iure consultare naturam negavit. Plato vero non immerito consideravit scientias, cum minus perfectae essent, ad perfectionem suam desiderare officium perfectiorum, et quemadmodum geometria numquam perfici sine arithmeticā potest, quippe quae de commensilibus et incommensilibus magnitudinibus nequit sine arithmeticā agere, sic etiam eam partem philosophiae, quae de rebus naturalibus disserit, percipi integre absoluteque non posse absque ea, quae est de rebus illis superioribus atque divinis, siquidem res naturales 35 non carent divina illa causa atque suprema, immo vero ea potissimum

2 οὗτως V οὗτος M | 13 ἀλλήλοιν M ἀλλήλοις V | 17 τῶν γε M] V trp. γε τῶν | 17/18 καὶ ταῖς φυσικαῖς ... ἀρκεσθεῖς καὶ M add. in marg. V in textu | 43 μετίη M V] M suprascriptis μετίοι

6 Georg. Trapez. | 23 cf. Arist. Metaph. ε 1. 1026 a, 4—6. | 23 Arist. Phys. β 7. 198a, 35—198b, 3. | 26 Arist. Phys. β 7. 198a, 26—29. | 28 Arist. Phys. β 2, 194b, 14 sq. | 30 Themist. in Phys. β 7. ed. Schenkl 58, 4—7.

εἰδὼς οὖν καὶ τὴν φύσιν οὐκ ἀναίτιον, ἀλλ' ὑπό τινος χωριστῆς κινουμένην αἰτίας, τῆς τό γε τέλος ἐφ' δ τὴν φύσιν κινεῖ προειληφύτας τε ἐν ἑαυτῇ καὶ προβουλευομένης εἴτε καὶ διανοούμενης, — προείρηται γὰρ δὴ τὸ βουλεύεσθαι M 193 καὶ διανοεῖσθαι ἀκριβοῦς γνώσεως τε καὶ ἐπιστήμης δնδματα εἶναι — καὶ τὴν φύσιν διὰ ταῦτα βουλεύεσθαι εἴτ' οὖν λογίζεσθαι τίθεται ἐκ τῶν πρώτων 5 αἰτίων καὶ τῇ φύσει τὸ οὔτω βουλεύεσθαι κατὰ σύλληψιν ἀποδιδούς, διν τρόπον καὶ οἱ ἱατροὶ ἐνίστητε τὸν πυρετὸν κατὰ σύλληψιν φλεγμονὴν ἀρχαιοτέρῳ δνδματι καλεῖν εἰώθασι. φησὶ δὲ καὶ Ἀριστοτέλης τὴν φύσιν ἀρχὴν εἶναι κινήσεως καὶ ἡρεμίας, οὐ τοῦ κινεῖν, ἀλλὰ τοῦ κινεῖσθαι. περὶ τε τῶν τεσσάρων στοιχείων λέγων· «ὅτι μέν, φησίν, οὐδὲν τούτων κινεῖ ἑαυτό, δῆλον. ἀλλὰ κινήσεως ἀρχὴν 10 ἔχει, οὐ τοῦ κινεῖν οὐδὲ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ κινεῖσθαι.» καὶ κατ' αὐτὸν οὖν Ἀριστοτέλην ὑπὲρ ἀλλου ἥ φύσις κινεῖται, δ τε λόγος, φ κινεῖται, εἰ καὶ V 309^ν μὴ ἐν τῷ κινουμένῳ ἔνεστι, μέντοι ἐν τῷ κινοῦντι, κάκεῖθεν τῷ κινουμένῳ ἔγγινεται.

8 Οὕτως ἀλλήλων τῷ φιλοσόφῳ συμβαίνετον. οὕτως δὲ καὶ δια-15 φόρους ἐννοίας ἀληθῆ λέγετον. οὕτως ἐγὼ ἐκλαμβάνω τὰ Ἀριστοτέλους, διν ἐναντίᾳ ἐχωτῷ λέγειν ὑπὲρ ἐμοῦ συκοφαντεῖσθαι φησι Γεώργιος ἀλλῃ συκοφαντίᾳ ἀναιδεστάτῃ. οὐδαμοῦ γὰρ τοῦτο οὐκ εἶπον οὔτ' ἐνόησα. ἐκείνου, ἐκείνου τοῦτ', οὐκ ἐμόν ἐστιν ἔγκλημα, δις Ἀριστοτέλει συνηγορῶν Πλάτωνι λοιδορεῖται, κάκεῖνον εὐφημίαις ἔξαίρων θάτερον οὔτ' ἐν ἀριθμῷ οὔτ' ἐν 20 λόγῳ ποιεῖται, ἀτοπά γε αὐτός τε καὶ εἰ τις δμοιος τῷ δντι ποιῶν. ἐγὼ δὲ μήποτε τῶν τοιούτων γενοίμην, μηδ' οὕτως ἐμαυτοῦ ἐπιλαθοίμην, ὅστ' ἀνδρας σοφοὺς καὶ πάσης ἡμῖν ἐπιστήμης γεγονότας πατέρας τολμᾶν εὐθύνειν. εἰ τι γὰρ καὶ εἰρηκα πρὸς τοῦτο τὸ ζήτημα, οὐκ Ἀριστοτέλη εὐθύνων, ἀπαγε, οὐδὲ Πλήθωνι συνιστάμενος, ἀλλ' ἐκ Πλατωνικῶν δρμώμενος ὑποθέσεων καὶ 25 αἰρεσιν σώζων εἰρηκα μηδαμοῦ τῆς Ἀριστοτέλους εὐφημίας ἐπιλαθόμενος.

9 Γεώργιος δὲ εἰς τοῦτο τόλμης ἤκει, ως καθίσαι μὲν ἑαυτὸν τοῖν φιλο- M 193^ν σόφοιν κριτήν, βιβλία δ' οὐκ οἰδ' ἀττα συγκρίσεως τοῖν ἀνδροῖν τούτοιν αὐχεῖν ἔξενέγκασθαι. οὕπω γὰρ τοῖς καλοῖς τούτοις συγγράμμασιν — καλὰ γὰρ διν εἰεν αὐτοῦ γε δντα — οὐδαμῇ ἐνετύχομεν. καὶ Ἀριστοτέλη μὲν τῆς σοφίας 30 οὐκ ἀπεικότως θαυμάζει, Πλάτωνα δέ, φεῦ τῆς θρασύτητος, τοῦ τῶν σοφῶν ἐκκηρύττει χοροῦ οὐδὲ τῶν Πανελλήνων τὸ ἀξίωμα αἰδεσθείς. δν πλείστων τε καὶ σοφωτάτων γενομένων οὐδεὶς δις οὐχ ως τινα ἡρωα σέβεται καὶ διὰ μεγίστου θαύματος Πλάτωνα ἄγει. οὐδ' αὐτῶν τῶν ἐπομένων Ἀριστοτέλει εἰσὶ δ' οὗτοι σχεδὸν ὑπὲρ ἀριθμόν, πλὴν ἐνδις Ἀλεξάνδρου καὶ μόνον. τί 35 οὖν αὐτὸν οὐκ εἰκὸς τολμῆσαι, Πλάτωνός γε κατεξανιστάμενον; ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν γνοίη ποτὲ ἑαυτὸν. ἡμεῖς δὲ θαυμάζωμεν μὲν ἐκάτερον εἰδότες δὲ δσον V 310 αὐτοῖν λειπόμεθα, περὶ πλείστου τε καὶ τοῦ παντὸς ἐκάτερον ἄγομεν.

Κεφ. ζ' Ἀπόκρισις πρὸς τὸ τοῦ Γεωργίου ἐρώτημα, ἐν ᾧ δείκνυται πλείστον δσον διαφέρειν νοῦν τε καὶ φύσιν.

7, 1 Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν, ἥ ἡμῶν πυνθάνεται Γεώργιος, εἰ ταῦτον λέγομεν τὸν νοῦν τῇ φύσει ἥ ἔτερον, οἰόμενος ἡμᾶς ἐκατέρωθεν ἀφύκτοις περιλαβεῖν

causa consistunt servanturque. Quapropter non temere de rebus natura-
libus admistis altioribus illis rationibus docendum existimavit sperans
ita fore, ut et ipse haberet et ceteris traderet scientiam plenioram.
Repetit ergo praecipuam illam causam ad perfectiorem naturalium
5 rerum cognitionem et certiorem efficere disciplinam conatur ex primae
illius causae demonstratione. Ita enim comparatum est, ut natura
non sua constet facultate, sed aliunde dependeat moveaturque a causa
illa separata, quae naturae finem in se continet et consultandi cogi-
tandive ratione in agendo non vacat. Nam consilium et cogitationem
10 in rebus divinis summae rationis et exquisitissimi iudicii nomina esse
satis iam supra declaratum est. Itaque per syllepsim consilium cogi-
tandique rationem naturae tribuit, quemadmodum medici febrem inter-
dum inflammationis nomine solent nuncupare. Aristoteles etiam natu-
ram principium motus et quietis esse affirmat, non activum, ut supra
15 dictum est, sed passivum, hoc est non quo moveat, sed quo moveatur.
Cumque de quattuor elementis disserat: »Nullum, inquit, ex his se
ipsum movere apertum est, sed principium motus habent, non quo
moveant aut agant, sed quo moveantur.« Ergo ipsius quoque sententia
natura aliunde movetur et rationem non ipsa possidet, sed a quo
20 movetur.

Ex quibus sequitur, ut inter sese duo philosophi consentiant, et s
diverso rerum respectu uterque vere ac sapienter et loquatur et sentiat.
Sic ego exponendum censeo, quamvis me Georgius calumniatur, quasi
contradicere sibi ipsi Aristotelem putem. Illius, illius haec impudentia
25 est, qui ita alterum laudat, ut alteri maledicat et per distinguendi ac
definiendi imperitiam adversarium se contra alterum constituit. Sed
valeat ipse et si quis ei similis est. A nobis vero longe absit, ut viros
doctissimos et omnium bonarum artium parentes iudicare aut reprehendere velimus. Evidem si quid ex meo iudicio in hanc quaestionem
30 attuli, non Aristotelem damnans, non pro Plethono contendens id feci,
sed Platonis opinioni ex eiusdem philosophi locis ac principiis arguens
favi, nihilominus alterum, hoc est Aristotelem, et admirans semper et
laudans. Sed de his hactenus.

Caput VII.

35 Ad id autem, quod Georgius rogat, an idem esse mentem et naturam 7, 1
dicamus, ita respondendum censeo non idem esse, sed diversum. Alte-

---

18 οὐτ' Μ οὐκ V | 22 ἐμαυτοῦ V ἐαυτοῦ M | 24 Ἀριστοτέλη M Ἀριστοτέλει V |
31 θαυμάζει M V] M suprascripsit θαυμάζειν | 32 ἐκκηρύττει M V] M suprascripsit
ἐκκηρύττειν | 37 θαυμάζωμεν M θαυμάζομεν V

8 cf. Arist. Phys. γ 1, 200 b. | 10 Arist. Phys. δ 4. 255 b, 29—31.

Mohler, Kardinal Bessarion. III.

έρκεσιν, ἀποκρινόμεθα μὴ ταύτὸν ἄλλ' ἔτερον εἶναι. καὶ τὸ μὲν χωριστόν, τὸ δὲ ἀχώριστον εἶναι. καὶ τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον εἶναι. οὕτω γὰρ ἡ φύσις κινεῖ, ὡς εἰ μὴ ὑπὸ ἄλλου ἀνωτέρου αἴτίου ἐκινεῖτο, οὐκ ἀν οὐδὲν αὐτῇ κινοίη. ὡς καὶ Ἀριστοτέλης δῆλον ποιεῖ τὴν φύσιν ἀρχὴν κινήσεως λέγων, οὐ κατὰ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ κινεῖσθαι, καὶ ἡρεμίας, οὐ κατὰ τὸ ἡρεμίζειν, 5 ἀλλὰ κατὰ τὸ ἡρεμίζεσθαι, ὡς ἐφθάσαμεν προειπόντες. διὸ καὶ τὰ φυσικά, φησὶν ἐν τῷ θ τῆς φυσικῆς, οὐ λέγεται ὑφ' ἔκυτῶν κινεῖσθαι. ἥδύνατο γὰρ ἀν καὶ ἴστάναι ἔκυτά, εἴπερ καὶ κινεῖν ἔκυτα ἔδύνατο. ἐν τε τῷ β, »ώς οὕσης, φησί, τῆς φύσεως ἀρχῆς τινος ἢ αἴτιας τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν«. ἔστιν ἄρα τι καὶ κατ' αὐτὸν Ἀριστοτέλη ἀνώτερον αἴτιον, δ τὴν φύσιν κινεῖ. εἰκότως 10 M 194 οὖν αὐτὴν καὶ οἱ περὶ Πλάτωνα ἐπιτηδειότητά τινα εἶναι πρὸς τὸ κινεῖσθαι καὶ διακοσμεῖσθαι φασι καὶ τῇ ἔκυτῇ εὐφυΐᾳ τὰ διακοσμητικὰ αἴτια προκαλούμενην.

2 "Ετι δὲ εἰ ἡ ψυχὴ διαφέρει τῆς φύσεως. καὶ γὰρ τὰ μὲν ἔμψυχα καὶ φυσικά, οὐ πάντα δὲ τὰ φυσικὰ ἔμψυχα. τὰ δὲ ἔμψυχα ὑφ' ἔκυτῶν κινεῖται. τὰ φυσικὰ 15 οὐκ ἀν κινεῖσθαι ὑφ' ἔκυτῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀκούομεν λέγοντος. Ήτῶν γὰρ ἀψύχων ἐν οὐδενὶ δρῶμεν, φησὶν, διθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. « εἰ τοίνυν ἔχει μὲν φύσιν τὰ ἀψύχα — εἰσὶ καὶ γὰρ φυσικά · οὐκ ἔχει δὲ ἐν ἔκυτοῖς κινήσεως ἀρχὴν —, ἡ φύσις οὐκ ἀν εἴη ἀρχὴ κινήσεως, δηλαδὴ τοῦ κινεῖν, τοῦ μέντοι κινεῖσθαι καὶ μάλα. δπερ ἐπὶ μὲν τῶν ἀψύχων, ἀ καὶ κυρίως φυσικὰ λέγεται, 20 οἵα εἰσὶ τὰ ἀπλὰ σώματα, ἀληθὲς εἶναι τοῖς πλείοσι τῶν ἔξηγητῶν Ἀριστοτέλους δοκεῖ. ἐπὶ δὲ τῶν ἔμψυχων, ἢ μὲν καὶ αὐτὰ φυσικά ἔστι, — τοῦ γὰρ ἔμψυχου προύποτίθεται τὸ φυσικὸν σῶμα καὶ ἔστιν αὐτῷ ὑποκείμενον, εἰ γε V 310^v ἡ ψυχὴ φυσικοῦ σώματός ἔστιν ἐντελέχεια — φύσιν ἔχει καὶ αὐτά, τὴν κινήσεως οὐ τοῦ κινεῖν, ἀλλὰ τοῦ κινεῖσθαι οὔσαν ἀρχήν. ἢ δέ γε ἔμψυχα, ἔχει μὲν 25 φύσιν τὴν καὶ ὡς ἀρχὴν τοῦ κινεῖν, οὐ μὴν ἄλλ' οἴαν ὑφ' ἔτέρου κινουμένην κινεῖν, ὡς ἐν τοῖς ἐπομένοις εἰρήσεται. ἔσται τι ἄρα ἔτερον τὸ τὴν φύσιν κινοῦν, δ καὶ κυρίως ποιητικὸν αἴτιον τῆς τῶν φυσικῶν κινήσεως λέγεται. τοῦτο δὲ ἔτερον τῆς φύσεώς ἔστιν. δπερ εἴτε φύσιν τὴν καθόλου εἴτε νοῦν εἴτε εἴδος καλεῖν βούλοιο, ἡ διαφορὰ περὶ τὰ δνόματα ἔσται μόνον, ἢ δ' ἐν- 30 νοιά ἔστιν ἡ αὐτή. καὶ εἴτε πλείω εἴτε ἕν, οὐδὲν πρὸς γε τὸ παρὸν διαφέρει. μάτην γὰρ Ἀριστοτέλει συνηγορῶν, πλῆθος θεῶν δοξάζοντι καὶ αὐτῷ, δις M 194^v γε τοσούτους νοῦς χωριστούς εἶναι τίθεται τοὺς τὰς σφαίρας κινοῦντας, δσαι καὶ αἱ σφαῖραι εἰσιν αἱ κινούμεναι, Πλάτωνι τό γε τοιοῦτον ἐγκαλεῖ. κοινὸν ἀμφοῖν τοῦτο ἔγκλημα, κοινὴ πλάνη. 35

3 Λέγεται μέντοι ἡ φύσις καὶ αἴτια ποιητική, εἰ γε πᾶν τὸ γινόμενον ἐξ ὑποκειμένου τέ τινος γίνεται, δυγάμει δντος τοῦ θ' δ γίνεσθαι μέλλει, καὶ ὑπὸ τοῦ ποιοῦντος ἐνεργείᾳ δντος. πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον ἐκ τινος καὶ εἰς τι ποιεῖται τὴν γένεσιν, καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐπ' ἀρχήν, ἀπὸ τῆς πρώτης κινούσης καὶ ἔχούσης ἥδη τινὰ φύσιν ἐπί τινα μορφὴν καὶ τοιοῦτο ἄλλο τι τέλος. ἐν- 40 θρωπὸς γὰρ ἀνθρωπὸν καὶ φυτὸν φυτὸν γεννᾷ ἐκ τῆς περὶ ἔκαστον ὑποκειμένης ὕλης, Ἀριστοτέλης φησὶν, ὡστ' εἰ τὴν τῶν γεννώντων φύσιν αὐτῶν θεωροῦμεν, φύσις δήπουθεν τὸ ποιοῦν ἐνεργείᾳ οὔσα, εἴθ' ὡς τὸ πρῶτον

rum enim separatum, alterum non separatum est, atque alterum movet, alterum movetur. Natura etenim ita movet, ut nisi a mente sive intellectu illo moveatur, non moveat. Quod etiam ipse Aristoteles docet, cum naturam esse principium motus, non quo moveat, sed quo moveatur, et quietis, non quo quiescere faciat, sed quo quiescat, exponit. »Quamobrem res naturales, inquit, non a se ipsis dicuntur moveri. Possunt enim et se ipsas sistere, si se possent mouere.« Et alibi: »Utpote cum natura, inquit, sit principium et causa, qua res moveatur et quiescat.« Itaque Plato naturam idoneam dicit esse ad motum ordinemque recipiendum, et hac sua aptitudine invitare sibi causam, quae exornet et moderetur et ordinet.

Addo, quodsi anima differt a natura. Sunt enim omnia animata² naturalia, sed non omnia naturalia animata sunt. Animata autem omnia a se ipsis moventur. Naturalia autem nequaquam per se moveri Aristoteles testatur: »Inanimatorum, inquiens, nulli inesse videmus, unde principium motus sit. Sequitur, ut natura esse non possit principium motus, quo scilicet moveat. Nam quo moveatur, principium esse iam diximus. Placet haec sententia magna ex parte expositoribus Aristotelis in rebus inanimatis, quae proprie naturales dicuntur, qualia sunt simplicia corpora. In animatis autem duplex ratio est. Quatenus enim ipsa animata res sunt naturales — corpus enim naturale corpori animato subiectum est, quando anima actus est corporis naturalis — ea quoque naturam habent, quae principium motus sit, non quo moveant, sed quo moveantur. Quatenus autem res sunt animatae, naturam et habent, quae principium sit, quo moveant, quamquam eo modo, ut nisi ab alio moveantur, minime moveant. Alterum igitur est, quod moveat naturam, quod proprie causa efficiens motus rerum naturalium dicitur, idque a natura diversum. Quod sive universam naturam sive mentem aut formam libeat appellare, controversia de nomine est. Sensus idem servari potest, et sive plura eiusmodi sint sive unum, nihil ad hanc quaestionem interest, quamquam Georgius multitudinem deorum Platori obiicit, quasi Aristoteles plures esse deos negarit, cum totidem dixerit intelligentias esse, quae movent, quot caelos, qui moventur. Commune prorsus hoc crimen Platonis atque Aristotelis est, si nomina sequi, non sententiam volumus. Nam primum quidem, quod causa suprema et a nullo dependens est, nec a Platone, nec ab Aristotele in plura secatur.

9 ἀριτεῖται Μ] V om. τι

7 cf. Arist. Phys. θ 4—6. 254b—260a. | 8 Arist. Phys. β 1. 192b, 21 sq. |
16 Arist. De Caelo β 2. 284b, 33. | 40 cf. Arist. Metaph. ζ 7. 1033b, 32 sqq.

γεννῶν αὐτὸς λέγοι τις, εἰδί³ ως τὸ δεύτερον. ὅπερ οἱ περὶ Ἀριστοτέλη δύναμιν τε καὶ φύσιν καὶ πρώτην ἀρχὴν τῷ σπέρματι συγκαταβληθεῖσαν καλοῦσι. καὶ τοῦτο γάρ ποιητικὴν ἔχει τὴν δύναμιν. ἐνεργείᾳ γάρ ἐστι καὶ ποιεῖ κατὰ δύναμιν, ἦν προσεχῶς ἔχει λαβὸν παρὰ τοῦ γεννῶντος. διὸ δὴ καὶ συναίτιόν τε καὶ ὄργανικὸν αἴτιον ἡ φύσις προσαγορεύεται, ως πλείστη γε 5 ἑτέροις προηγουμένοις αἴτίοις καὶ τελευταῖς δὴ τῷ πρώτῳ καὶ συμπάντων αἴτιῷ ὑπηρετουμένη.

V 311⁴ Οὐδέ τι παρὰ ταῦτα συμβαίνει τὴν φύσιν ἀπλῶς τοῦ κινητοῦ κεχωρίσθαι, ως Γεώργιος οἶεται. οὐ γάρ ἀπλῶς τοῦ ὑποκειμένου ἡ φύσις κεχώρισται, ἀλλὰ πῆ καὶ πῶς, οἵονεὶ ποιοῦν τοῦ γινομένου, καὶ κινοῦν γε τοῦ κινουμένου. 10 καὶ ως τὸ μὲν ποιητικόν, τὸ δὲ παθητικὸν τῆς φύσεώς ἐστι, ταῦτη καὶ οὕτω φαμὲν τὴν φύσιν κεχωρίσθαι τοῦ κινουμένου, καὶ ὄργανον εἶναι χωριστὸν τοῦ ἐπὶ τὸ τέλος καὶ τὴν μορφὴν ἴόντος καὶ τελεσιουργουμένου, μάλιστα μὲν M 195 ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ νοῦ, ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ περὶ τὴν φύσιν ὄργανικοῦ γε αἴτιου. ἢ δὴ καὶ Ἀριστοτέλης φησὶν ἐν τῷ θ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως 15 ἀνάγκη διαιρεῖσθαι τὸ κινοῦν ἐν ἐκάστῳ πρὸς τὸ κινούμενον. καὶ ἐν τοῖς μετὰ τὰ φυσικά· »ὅτι τῶν αἰτίων πᾶσι καὶ ἀρχή.« καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἥρτηται δ τε οὐρανὸς καὶ ἡ φύσις. οὐ δὴ ἀπλῶς χωριστὸν εἶναι δεῖ τῶν φύσετ καὶ κατὰ φύσιν τὸ μέλλον ποιεῖν. ἀλλ' εἰ τοῦ γινουμένου αὐτοῦ κεχώρισται, ἵκανδον πρὸς τὴν τοῦ κινοῦντος καὶ κινουμένου ἀναγκαῖαν διαίρεσιν. 20

Κεφ. η' Ἀνασκευὴ ἑτέρου λόγου τοῦ ἐναντίου, φὲ πειρᾶται δεικνύναι τὴν φύσιν εἶναι ὄργανον.

8, 1 »Ἀλλ' ἡ φύσις χωριστὸν, φησί, κατὰ σέ, εἴπερ ὄργανον. τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος. συμπέφυκε γάρ καὶ ἐμπέφυκεν ἡ φύσις τοῖς πράγμασιν.« ἡμεῖς δέ φαμεν δτι οὐ ψεῦδος. διχῶς γάρ ἡ φύσις, ἡ μὲν ως ὕλη, ἡ δὲ ως μορφή. 25 εἰρηται γάρ ἐν τῷ β τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως· »έπει δὲ ἡ φύσις διχῶς, τό τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη.« καὶ αὖ· »έπει ἡ φύσις διττή, ἡ μὲν ως ὕλη, ἡ δὲ ως μορφή, τέλος δὲ αὔτη.« καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν περὶ ζῷων μορίων· »τῆς φύσεως διχῶς λεγομένης καὶ οὔσης, τῆς μὲν ως ὕλης, τῆς δὲ ως οὔσιας. καὶ ἔστιν αὕτη καὶ ως κινοῦσα καὶ ως τέλος.« καὶ τούτου πλείστας εὑρήσεις Ἀριστοτέλους 30 πανταχοῦ μαρτυρίας. ἔτι γε μὴν καὶ ἀρχὴν κινήσεως ποιητικὴν οἴδαμεν ὑπὸ Ἀριστοτέλους καλεῖσθαι τὴν φύσιν καὶ ἀρχὴν ποιήσεως παθητικὴν. »ἡ V 311^ν φύσις γάρ οὐδὲν ποιεῖ, φησί, μάτην», ἐν τῷ γ τῶν περὶ ψυχῆς. καὶ ἐν τῷ γ τῶν περὶ ζῷων γενέσεως· »ἡ φύσις οὐδὲν ποιεῖ περίεργον.« καὶ ἐν τῷ α τῶν περὶ ζῷων μορίων· »πᾶν ἡ φύσις ἡ διὰ τὸ ἀναγκαῖον ποιεῖ ἡ διὰ τὸ 35 βέλτιον.« καὶ τῷ β τῆς φυσικῆς· »ἡ φύσις ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἴτια τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν, ἐν φὲ πρώτως ὑπάρχει καθ' αὐτὸς καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός.« M 195^ν καὶ ἐν τῷ δ τῶν μετὰ τὰ φυσικά· φύσις ἐστὶ τὸ »διθεν ἡ κίνησις ἡ πρώτη ἐν ἐκάστῳ τῶν φύσει διντων ἐν αὐτῷ ἢ αὐτὸς ὑπάρχει.«

2 Καὶ ἔξ ἐναντίας δὴ πάλιν φαμὲν τὴν φύσιν ἀρχὴν εἶναι κινήσεως οὐ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ πάσχειν. ἐν γάρ τῷ θ τῆς φυσικῆς λέγεται, »δτι μὲν το-

Verum natura causa quoque efficiens esse dicitur. Quicquid enim fit, id ex aliquo fit subiecto, potentia id substans, quod futurum est, et ab agente actu substante efficitur. Itaque si naturam eorum, quae generant, cogitas, natura profecto agit actu substans, sive primum generans accipis, sive secundum, quod Aristoteles virtutem, naturam et principium primum mandatum appellavit. Nam id quoque agendi obtinet facultatem. Actu enim aliquid est agitque virtute, quam immediate a generante accepit. Quamobrem tum concausa, hoc est comes aut consors causa, tum instrumentalis causa dictum est, utpote quod aliis plerisque interpositis causis ac postremo superiori et omnium causae serviat.

Nec propterea sequitur, quod Georgius censet, ut a re mobili¹ separari simpliciter debeat. Dum enim ab ea re mobili, quam moveat, (=gr. 8, 4) separetur, satis est ad moventis movendaeque ¹ei necessariam separati-
onem. Separatur igitur movens natura a natura eius, quod movetur, sed non a simplicitate mobili natura. Sive enim agens, sive patiens, cum re mobili coniuncta est, quamquam altera movetur, quatenus mobilis est, altera movet, non quatenus mobilis, sed quatenus motiva activaque est. Omnino subiectum aliquid esse oportere et semper in subiecto naturam esse Aristoteles auctor est. Quin etiam theologi religionis nostrae, et praesertim Latini, qui auctoritatem Aristotelis pluris quam ceteri faciunt, naturam tamquam instrumentum referri ad deum primumque agens proculdubio voluerunt, atque ob eam causam rationalis naturae proprium esse finem respicere, utpote cum se ipsa ducat ad finem. Irrationalis autem, quoniam aliunde ducitur, peculiare esse, ut ad finem apprehensum inconsideratumque moveatur. Siquidem omnia, quae sine ratione sunt, moveri ad finem particularem a voluntate aliqua, quae se ad finem universalem extendat, eum scilicet, qui ad voluntatem divinam refertur. Quae cum ita dicant, nihil adversus Aristotelem dici arbitrantur, immo vero maiores propositiones suas ad eum referunt. Sic nos, quae proponimus, demonstramus et tot tamque eruditorum virorum opinioni consentanea loquimur.

---

1 οἱ περὶ Ἀριστοτέλη M V] M corr. ex. Ἀριστοτέλης | 10 οἰονεὶ scripsi οἰον ἦ
V M | 37 πρώτως M πρώτῳ V

16 Arist. Phys. θ 4. 255a, 16 sq. | 17 Arist. Metaph. α 2. 983a, 8 sq. | 17 cf.
Arist. Metaph. γ 2. 1003b, 17. | 23 Georg. Trapez. | 26 Arist. Phys. β 2. 194a,
12 sq. | 27 Arist. Phys. β 8. 199a, 30 sq. | 28 Arist. Περὶ ζῷων μορίων α 1. 641a,
25—27. | 32 Arist. Περὶ ζῷων μορίων β 13. 658a, 8 sq. | 35 Arist. Περὶ ζῷων γενέ-
σεως β 6. 744a, 36. | 35 Arist. Περὶ ζῷων γενέσεως α 4. 717a, 15 sq. | 36 Arist. Phys.
β 1. 192b, 21—23. | 38 Arist. Metaph. δ 4. 1014b, 18—20. | 41 Arist. Phys. θ 4.
255b, 29—31.

νυν οὐδὲν τούτων αὐτὸς κινεῖ ἔαυτό, δῆλον. ἀλλὰ κινήσεως ἀρχὴν ἔχει, οὐ τοῦ κινεῖν οὐδὲ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ πάσχειν.» καὶ Σιμπλίκιος· «ἡ φύσις ἀρχὴ, φησί, κινήσεως οὐ κατὰ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ κινεῖσθαι, καὶ ἡρεμία οὐ κατὰ τὸ ἡρεμίζειν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἡρεμίζεσθαι·» ἐπιτηδειότης τις οὖσα πρὸς τὸ κινεῖσθαι καὶ διακοσμεῖσθαι.«

5

3 Πολλαχῶς δὴ οὕτω τῆς φύσεως λεγομένης καὶ ἐπὶ τάναντίᾳ δὴ γελοῖον τὸ μοναχῶς καὶ ἀπλῶς λαμβάνοντα οἰεσθαι ψευδομένους ἀποδεικνύναι τοὺς φάσκοντας δργανον εἶναι τὴν φύσιν διὰ τὸ συμπεφυκέναι καὶ ἐμπεφυκέναι. καὶ ἡμεῖς γάρ φαμεν καὶ αὐτὸς συμπεφυκέναι καὶ ἐμπεφυκέναι, εἰ οὕτω κατὰ Γεώργιον χρὴ φράζειν, λέγοντες ὑποκείμενόν τέ τι εἶναι δεῖν καὶ ἐν ὑποκει- 10 μένῳ εἶναι τὴν φύσιν ἀεὶ, ὡς ἐν τῷ β τῆς φυσικῆς εἴρηται περὶ φύσεως δλως. ἀλλὰ καὶ κινεῖν τὴν φύσιν φαμέν καὶ κινεῖσθαι, καὶ ἢ μὲν συμφυές τι καὶ ἐν καὶ συνεχές, ταύτῃ ἀπαθές εἶναι, ἢ δὲ κεχώρισται, ταύτῃ τὰ μὲν πέφυκε ποιεῖν, τὰ δὲ πάσχειν. «ἀνάγκη γάρ, φησὶν Ἀριστοτέλης, ὡς εἴρηται, διαι- 15 ρεῖσθαι τὸ κινοῦν ἐν ἔκαστῳ πρὸς τὸ κινούμενον.» καὶ ταύτῃ δὴ φαμεν τὸ ποιοῦν κεχωρίσθαι τοῦ γινομένου.

4 **(=lat.7,4)** «Ρητέον οὖν πρὸς τὸν λέγοντα·» εἰ ἡ φύσις δργανον, τὸ δὲ δργανον χωριστόν,

V 312 οὐδὲ ψεῦδος ἐπεται παρὰ τοῦτο.« ἀλλ’ ὁ ἀντιλέγων ἀπατᾶται καὶ ψεύδεται. κεχώρισται γάρ ὡς δργανον καὶ ποιητικὸν τοῦ κινουμένου ἡ φύσις. εἰ δὲ 20 συμπέφυκε τοῖς πράγμασι καὶ ἐμπέφυκε, τοῦτο οὐδὲν ἐναντίόν. οὐ γάρ ἢ M 196 συμφυές, ταύτῃ δργανον, ἀλλ’ ἢ κεχώρισται τὸ κινοῦν τοῦ κινουμένου, ταύτῃ ἡ φύσις ὑπουργοῦσα δργανικὸν τῷ δημιουργικῷ νῷ ποιεῖ. οὐ γάρ κυρίως ποιητικὸν ἡ, ὡς τὸ δθεν ἡ κίνησις, φύσις, δτι μηδὲ πρώτον ἐν τοῖς ποιητικοῖς. ἀλλ’ ὁ θεός πρότερον. πᾶσα δὲ αἰτία μὴ ἀρχική, ἡ κινουμένη κινεῖ, δργανική 25 αἰτία καὶ συναιτία λέγεται παρὰ Πλάτωνι. φασὶ δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι θεολόγοι, καὶ μάλιστά γε Λατīνοι, οὗτοί γε καὶ περὶ πλείστου μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς Ἀριστοτέλη ποιούμενοι, τὴν δλην φύσιν ὡς δργανον πρὸς τὸ πρώτως ποιοῦν, οὕτω πρὸς τὸν θεόν παραβάλλεσθαι. καὶ διὰ τοῦτο ἴδιον τῆς λογικῆς εἶναι φύσεως ἐπὶ τὸ τέλος φέρεσθαι, ὡς ἀν ἔαυτὴν ἐπὶ τὸ τέλος ἀγούσης· τῆς δὲ 30 ἀλόγου, ὡς ἀν ὑφ’ ἔτέρου ἀγομένης, ἡ εἰς τὸ καταλογικὸν τέλος, ὥσπερ τὰ δλογα ζῶα, ἡ ἐπὶ τὸ δγνωστον, ὥσπερ τὰ παντάπασι γνώσεως ἐστερημένα. ἀνάγκη γάρ πάντα τὰ λόγου ἐστερημένα κινεῖσθαι πρὸς τὸ μερικὸν τέλος ὑπό τινος λογικῆς θελήσεως, ἡτις ἔαυτὴν ἐκτείνει πρὸς τὸ καθόλου τέλος, δηλονότι τῆς θείας θελήσεως. καὶ ταῦτα λέγοντες οὐκ οἴονται λέγειν ἐναντία 35 Ἀριστοτέλει, αὐτὸν γε τὰς μείζους ἀεὶ τῶν προτάσεων ἐπὶ πάσης σχεδὸν ὕλης παρεχόμενον ἔχοντες.

5 Τοιούτοις ἡμεῖς λόγοις τὸ προκείμενον δείκνυμεν, καὶ τοσούτοις καὶ τοιούτοις ἀνδράσι σύμφωνα λέγομεν. ὁ δὲ τούναντίου λόγου πατήρ τούτοις τε πᾶσιν οὐδὲν ἥττον καὶ τοῖς περὶ Ἀριστοτέλη μάχεται, οἵσις συνηγορεῖν 40 προαιρεῖται, ἡ τοῖς περὶ Πλάτωνα, οἵσις ἀντιλέγει. πάσχει δὲ τοῦτο οὐκ δλι- γάκις, οὐδετέρω τοῦ φιλοσόφοιν συνῳδὰ φάσκων, ἀλλὰ ἀλλόκοτα ἄττα ἔξ- V 312^ν ορχούμενός τε καὶ τερατολογῶν. τί γάρ μὴ καὶ πρὸς Ἀριστοτέλη τοῦτο

Illud autem praevalidum et paene inexplicabile Georgii argumentum est. »Naturam, inquit, si secundum opinionem nostram ut instrumentum moveretur et moveret, prius esse actu necesse foret. Quicquid enim ad aliquid movetur, potentia quidem id est, ad quod movetur, sed actu aliud quiddam. Itaque naturam quoque aliquid esse actu oportet.« Quid igitur hoc sit, quaerit. Neque enim compositum esse naturam dicit, non materiam, non formam. Neutrum enim esse actu, antequam compositum sit. Ego vero ita respondeo hoc argumentum imprimis vitiosum esse, quia verti pari modo in eum, qui arguit, potest. Quid enim ipse esse naturam dicat, quam moveare non negat, quamquam esse causam instrumentalem et ita moveare, ut moveatur, negat? Utrum aliquid esse actu dicet, an nihil? Quodsi nihil est actu, ne moveri quidem poterit. Prius enim aliquid esse quam agere unaquaque res intelligenda est. Aliquid igitur actu naturam ipsam esse necesse est, si agere moveareque debet. Quid ergo hoc erit? Utrum compositum, an materia, an forma? Praeterea dico, quod movetur, aliquid actu esse, priusquam fiat, quod potentia est, ad quod tendit. Siquidem nulla materia eorum, quae generantur aut corrumpuntur, forma omnino privata est. Item, quod natura duplex est: altera eorum, quae generant, quae proprie causa est efficiens eorum, quae generantur, et tempore naturaque prior est quam res, quae generantur, actuque simpliciter est; altera in ipsis, quae generantur, est, quae aut materia est aut forma, cuius causa agitur, quam etiam composito priorem esse fateor ratione atque natura.

25

Caput VIII.

Duplicem quoque esse naturam agentem Alexandro, Themistio et plerisque aliis doctissimis viris et Aristotelicae disciplinae expositoribus placet: primam, quam modo exposui, eorum quae generant; secundam, quae unicuique naturalium rerum inest et causa est eius motionis, 30 quae ortus dicitur. Natura enim, ut Aristoteles tradit, tribus modis accipi potest: aut enim ut materia aut ut forma, quae rationem et finem continet, aut quae generatio ortusque vocatur, motio quaedam et via tendens ad formam. Efficiens itaque huius tertii generis viri, quos modo nominavi, quartum addiderunt, quod referunt quidem ad

3 ἡρεμία M V ἡρεμίας ed. Diels | 9 καὶ ἡμεῖς γάρ M V] M corr. ex ἡμεῖς μὲν οὖν

2 Simplic. In Physicorum II 2 ed. Diels 287, 9—12. 13 sq. | 14 Arist. Phys. θ 4. 255a, 16 sq. | 17 Georg. Trapez.

όμοίως λέγοι τις δύναμεις, ως εἰς ἡ φύσις τὸ κινοῦν καὶ ποιοῦν κατὰ σέ, πᾶν δὲ τὸ κινοῦν χωριστὸν καὶ οὐ συμφυὲς τῷ κινουμένῳ, καὶ ἡ φύσις ἄρα τῶν χωρι-
M 196^η στῶν; τοῦτο δὲ ψεῦδος. ἀεὶ γάρ ἐν ὑποκειμένῳ ἡ φύσις καὶ συμφυὲς ὁ τῷ οὖν
τῷ πραγμάτων.

8 'Αλλ' εὐήθης μὲν ὁ οὔτως οἰόμενος 'Αριστοτέλης ἐλέγχειν. ληπτέον δὲ 5 τῆς φύσεως διαφοράν, ως διώρισται, καὶ τὸ μὲν αὐτῆς κινεῖν καὶ ποιεῖν, τὸ δὲ κινεῖσθαι θετέον καὶ γίνεσθαι. οὔτω γάρ τὸ μὲν κινοῦν χωρίζοιτο δύναμις τοῦ κινουμένου, εἴθ' ὡς ὅργανον εἴθ' ὡς ποιοῦν ἄλλως. οὐδὲν γάρ διαφέρει πρός γε τὸν νῦν λόγον. ἀπλῶς δὲ τοῦ ὑποκειμένου οὐκ ἀν χωρίζοιτο. συμ-
φυὴς γάρ ἔστιν ἀεὶ σώματι εἴτ' οὖν πράγματι καὶ οὐκ ἀπολέλυται δλῶς. οὐ 10 γάρ ἀν εἴη. οὐδὲ ἀπλῶς τοῦ κινουμένου χωρίζεται, ἀλλὰ τοῦδε τοῦ ὑπὸ αὐτῆς κινουμένου. καὶ τοῦτο πρὸς τὸ προκείμενον ἴκανόν.

Κεφ. 9' Ἀνασκευὴ ἑτέρου λόγου τοῦ ἐναντίου, ὃ καὶ αὔθις πειρᾶται δεικνύναι τὴν φύσιν μὴ εἶναι ὅργανον.

9, 1 Ταῦτα μὲν οὖν ταύτη. τὸ δὲ γενναῖον ἔκεινο καὶ ἀφυκτὸν ἐπιχείρημα 15 (=lat. 7,5) Γεωργίου, ὃ φησι τὴν φύσιν, εἰ καθ' ἡμᾶς ὅργανον οὖσα κινουμένη κινεῖ, ἀνάγκη πρότερον ἐνεργείᾳ εἶναι — πᾶν γάρ τὸ εἰς τι κινούμενον δυνάμει μὲν ἔκεινο δεῖν εἶναι εἰς δὲ κινεῖται, ἐνεργείᾳ δὲ ἄλλο τι. οὐκοῦν καὶ τὴν φύσιν ἐνεργείᾳ δεῖν εἶναι τι; τί οὖν δὴ τοῦτο εἶναι; οὔτε γάρ τὸ σύνθετον φυσικὸν γάρ ἔκεινο, οὐ φύσις· οὔτε τὴν ὕλην οὔτε τὸ εἶδος. οὐδέτερον γάρ τούτων 20 ἐνεργείᾳ εἶναι πρὸ τοῦ συνθέτου — αὐτὸς πρῶτος λυσάτω. καθ' αὐτοῦ γάρ μᾶλλον ἢ καθ' ἡμῶν αὐτὸς εἰσενήνοχεν. ἡδέως γάρ ἀν αὐτοῦ πυθοίμην, πῶς ἀν αὐτὸς νοοῖ τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἢν αὐτὸς οὔτε ὅργανικὴν αἰτίαν καὶ συναιτίαν οὔτε κινουμένην κινεῖν βούλεται, κινεῖν δὲ δύμας τίθεται. πότερον ἔστι τι ἐνεργείᾳ ἢ οὐδέν; ἀλλὰ μηδὲν μὲν οὖσα οὐδὲ ἀν κινούση. τὸ γάρ μὴ δύν οὐκ οὐδὲ κινούση. προϋποτίθεται γάρ τὸ εἶναι τοῦ ἐνεργείην. οὐδὲ ἀν τι ἄγοι οὐδὲν μὴ πρότερον δύν καὶ δύν τόδε τι. τῶν γάρ ἀτόμων εἶναι τὰς ἐνεργείας. πᾶν τε V 313 τὸ ποιοῦν καὶ κινοῦν πᾶσα ἀνάγκη καὶ εἶναι καὶ ἐνεργείᾳ εἶναι, εἰ γε πᾶν M 197 τὸ ποιοῦν τὸ δυνάμει δύν ποιεῖ ἐνεργείᾳ εἶναι τοῦθ' δπερ ἔστιν αὐτὸς ἐνεργείᾳ. ἀνάγκη τοίνυν ἐνεργείᾳ τι αὐτὴν εἶναι, εἰ γε κινεῖ καὶ ποιεῖ. τί οὖν τοῦτ' 30 ἔστι; πότερον τὸ σύνθετον ἢ ἡ ὕλη ἢ τὸ εἶδος, αὐτὸς εἰπάτω. εἰ δὲ ἀγνοῶν οὐχ ἔξει δτι ἔρει, ἡμεῖς ἀποκρινόμενοι καὶ τὸ κινούμενον δεῖν τι εἶναι ἐνερ-
γείᾳ φαμέν πρὸ τοῦ γενέσθαι, δὲ δυνάμει ἔστι καὶ πρὸς δὲ πείγεται, εἰπερ μηδεμία ὕλη τῶν γινομένων τε καὶ φθειρομένων πάντη ἔστιν ἀνείδεος. καὶ τὴν φύσιν διχῶς λεγομένην, τὴν μὲν τῶν γεννώντων, ἢ καὶ κυρίως τῶν γεννω- 35 μένων ποιητικὸν ἔστιν αἴτιον, ἐνεργείᾳ τε ἀπλῶς καὶ χρόνῳ καὶ φύσει πρὸ τῶν γεννωμένων εἶναι, τὴν δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς γεννωμένοις ἐνυπάρχειν. διττὴν καὶ αὐτὴν, ἢ ὡς ὕλην δηλονότι ἢ ὡς εἶδος οὖσαν, οὐ τελευταίου τὸ φυσικὸν ἐφίεται, καὶ οὐ ἔνεκα γίνεται. ἢν καὶ αὐτὴν πρὸ τοῦ συνθέτου, εἰ καὶ μὴ τῷ χρόνῳ, φύσει μέντοι καὶ λόγῳ εἶναι τιθέμεθα.

causam agentem, sed non primam remotioremque, verum secundam et propinquiorem unicuique naturalium rerum demandatam.

Hanc Alexander alio etiam nomine appellans virtutem seu facultatem vocat et principium primum mandatum materiae, quae tum (=gr. 9. 3) 5 id ipsum principium, tum ea, quae ab ipso proficiscuntur, recipit, idque principium efficere ait, quantum rei sibi determinatum habuerit. Mox id effectum aliud efficit, tum illud aliud. Atque ita subinde pervenitur usque ad finem et formam naturalem, cuius principium id erat, quod primum fuerat materiae mandatum, et ita per successum pergitur, 10 donec res similis ei, quo mandatum est, conficitur idemque aut specie redditur aut genere.

Avicenna Arabs hoc idem virtutem rebus inditam vocat ex simili³ simile procreantem. Doctores nostrae religionis, tam Graeci quam (=gr. 9. 4) Latini, rationes spermaticas vim illam nuncupant. Ita constat naturam 15 aliquam causam esse eorum, quae generantur, inditam, demandatamque subiecto. Sed quoniam talis natura anceps et dubia est, tum enim formam, tum materiam praefert, ut materiale quoddam agens dici possit — quod namque subinde praecesserit, id velut materia subiicitur sequenti et de imperfectiori ad perfectius itur, utputa granum germen 20 emittit, germen culmum, culmus spicam —, sequitur ulterius quaerendam esse aliquam causam, eam videlicet, quam generantium esse naturam diximus, quae causa proprie agens sit, cuius virtute natura altera in iis, quae generantur, simul et fit et agit, efficiens simul et effi- cienda ab alio et ad aliud. Remotiores etiam et perpetuae causae 25 ulterius repetendae sunt, quarum respectu propinquior haec dici potest.

Ergo causam esse hanc naturam mihi cum adversario convenit.⁴ Sed praecipuane an non praecipua causa sit, nunc eum interrogo. Et (=gr. 9. 5) certe non ita desipit, ut praecipuam hanc esse confirmet. Superest igitur, ut secundo loco habeatur et concausa sit, quod instrumentalem 30 causam dicimus. Quid nisi igitur natura causa instrumentalis erit? Afferam, quae Simplicius de hoc genere naturae exponit, ne Georgium videar sine testibus condemnare. »Causa, inquit, ea quoque natura est agens. Simul enim et fit et agit aptitudo quaedam substans formaeque appetens, quae concausa nominanda est, quoniam causas ante se 35 alias habet, tum propinquiores, tum superiores.« Fieri namque res naturales Aristoteles quoque sexto de divinis rebus libro testatur.

1 κινοῦν καὶ ποιοῦν Μ] V ἵρ. ποιοῦν καὶ κινοῦν | 31 ἡ δλη Μ] V om. ἡ | 37 ἀν-
άρχειν] V ἵρ. ante τοῖς γεννωμένοις